RAZVITAK REVOLUCIONARNE AKTIVNOSTI NA PADRUČJU GRIŽANE-BELGRAD

Juraj Pelić

Područje Grižane-Belgrad pripada u red onih pasivnih krajeva vinodolske kotline u kojima stanovništvo od davnine živi gotovo isključivo od poljoprivrede i zidarsko-klesarske radinosti. Odlaskom u druge krajeve zemlje za zaradom kao sezonski radnici, pa i izvan granica zemlje, kao proleteri imali su prilike upoznati svu gorčinu i bezdušnost iskorištavanja od svojih poslodavaca. U traženju izlaza iz takve situacije bili su prisiljeni pristupati štrajkovima i organiziranim istupima, udružujući se u sindikate, putem kojih su dolazili do napredne literature i postupno do spoznaje načina zaštite svojih klasnih interesa borbom protiv eksploatatora.

Stičući tako saznanja uzroka svih nedaća kroz koje je prolazila radnička klasa u bivšoj Jugoslaviji, i radnici vinodolskog kraja, po povratku svojim kućama, postajali su nosioci političke aktivnosti u narodnim masama protiv nenarodnih režima, održavajući političke skupštine te osnivajući svoje sindikalne i partijske organizacije.[1]

Tako je i u Grižanima, kao i u ostalim mjestima Vinodola, početkom 1919. organizirana i održana politička skupština na kojoj je bilo prisutno oko 1000 ljudi, što očigledno potvrđuje socijalističko određenje većine naroda ovoga područja.[2]

Istovremeno osnovana je u Grižanima i partijska organizacija kojoj se na čelu nalazio kao sekretar Vinko Petrović iz sela Marušići (živi kao penzioner u Smederevu).[3]

Pod utjecajem naprednih revolucionarnih snaga osnovana je u Grižanima 1919, kao i u ostalim mjestima Vinodola, podružnica Saveza sindikata građevinskih radnika s najbrojnijim članstvom u kotaru Crikvenica. Smatrana je i najaktivnijom organizacijom u kotaru i nje-

---

[1] Vinko Antić: Vinodolska Selca u borbi, Selca 1975, str. 113.
[2] Isto.
[3] Luka Marušić: Zapis, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Rijeka (dalje: CHRP Rijeka).

zin je utjecaj i popularnost u narodu Grižana i Belgrada bio velik.[4]

Pristupom u članstvo Saveza sindikata građevinskih radnika, kojemu je sjedište bilo u Zagrebu, aktivnost sindikalne podružnice Grižane-Belgrad zapažena je i na konferenciji u Zagrebu 1919. kada je izvršeno ujedinjenje u Jedinstveni sindikalni savez radnika Jugoslavije.[5]

U raspravi na spomenutoj konferenciji sindikata u Zagrebu sudjelovao je i Franjo Papić, delegat podružnice iz Grižana, a drugi delegat iz podružnice Grižana bio je Josip Franić koji je čak izabran u upravni odbor Saveza sindikata u Zagrebu.[6]

Svoje simpatije prema naprednim revolucionarnim nastojanjima narod Grižana i Belgrada najbolje je pokazao prilikom održavanja općinskih izbora 19. ožujka 1920. U općinski odbor izabrano je 18 članova Partije.[7] To isto učinio je i na izborima za konstituantu 1920. Tada je Vladimir Čopić kao poslanički kandidat na listi Komunističke partije premoćno pobijedio u Grižanima kandidate ostalih stranaka, dobivši ukupno 51,6 posto glasova.[8]

Iste večeri po održanim izborima nakon prebrojavanja glasova bile su priređene velike manifestacije Partiji.[9]

Aktivnost Partije i njen utjecaj u narodnim masama na području Grižana očituje se tada još više kada je u malom selu Marušići, koje kao da postaje bastion naprednih revolucionarnih nastojanja, 24. prosinca 1920. podignut 24 m visok »maj« (jelovo stablo s krošnjom). Na vrhu se zavijorila 6 m duga crvena zastava, a ispod krošnje velika ispisana parola: »U komunizmu je spas radnom narodu!«

Za cijelo vrijeme sastajanja »maja« u selu Marušići je vladalo pravo narodno veselje u pjesmi i igri. Nekoliko dana prije nove godine bila je organizirana manifestaciona povorka kroz mjesto Grižane, u kojoj su svi sudionici nosili na prsima crvene znakove i pri prolazu kroz mjesto izvikivali parole Komunističkoj partiji. U povratku cijela povorka vratila se ponovo pod »maj«, ali s mnogo više sudionika jer su joj se putem pridružili još novi manifestanti.[10]

Međutim, 30. prosinca 1920. donesena je Obznana kojom je Komunistička partija stavljena »izvan zakona«. Sutradan upali su u selo žandari sa zahtjevom da se skine crvena zastava s »maja«. No kako to nitko nije htio učiniti, zastava je i dalje ponosno ostala na »maju«, vijući se do 6. siječnja 1921. i prkoseći tako zloglasnoj Obznani.[11]

Organizacijom postavljanja »maja« okićenog crvenim zastavama rukovodili su spomenuti Vinko Petrović i Andrija Papić (sada penzioner u Puli).[12]

---

[4] Vinko Antić: n, d., str. 118.
[5] Isto, str. 120.
[6] Isto, str. 120—121.
[7] Luka Marušić: Zapis, CHRP, Rijeka.
[8] Isto.
[9] Isto.
[10] Isto.
[11] Isto.
[12] Isto.

U to vrijeme bio je na dužnosti sreskog načelnika u Crikvenici po zlu poznati Janko Bedeković, okorjeli protivnik Partije i radničke klase. Svojim postupcima i terorom ulijevao je strah u kosti drugovima koji su na području Grižane-Belgrad rukovodili Partijom pa su nakon Obznane ostali kao simpatizeri Partije, ali izbjegavajući svaki ilegalni rad.[13]

S prelaskom Partije u ilegalnost završilo je razdoblje organiziranog rada u Grižanima, ali je ostalo mnogo simpatizera Partije. Pojedini partijski aktivisti, povezujući se s naprednim elementima širom čitave zemlje, nastavljaju svoju aktivnost u ilegalnim uvjetima.[14]

Bez obzira na ilegalnost Partije i progona komunističkih prvaka, Radnička stranka dobila je na izborima za Narodnu skupštinu 1925. od svih birališta u kotaru najviše glasova na biralištima Grižane-Belgrad, ukupno 35. To pokazuje nastavak borbe bez obzira na neugodnosti kojima su se pojedinci izlagali.[15]

Godine 1925. odlazi iz Grižana na rad u Beograd i Luka Marušić, mladi radnik iz sela Marušići koji tamo izučava krojački zanat. Postaje član Nezavisnih sindikata i nastavlja rad u sindikatima s Đurom Salajem, Aleksandrom Rankovićem, Milošem Matijevićem-Mršom, Jozom Radoboljom, Josipom Cazijem i drugima.[16]

Ističući se svojom aktivnošću u radu sindikata, Luka Marušić postaje i član SKOJ-a. Tada se već svojom aktivnošću u SKOJ-u u Beogradu početkom 1926. isticao njegov zemljak Mato Saftić, rodom iz sela Barci u Grižanima.

U listopadu 1927. uslijed izdaje u skojevskoj organizaciji u Beogradu bilo je uhapšeno preko 50 članova SKOJ-a sa sekretarom Pajom Kovačevićem. Istovremeno su bili uhapšeni i neki članovi CK Partije kao Sima Marković, Laza Stefanović, Gojko Samardžić i drugi. Među uhapšenim skojevcima bio je i Luka Marušić, dok je Mato Saftić izbjegao hapšenje i otišao iz zemlje na rad u Afriku odakle se više nije vratio.[17]

U veljači 1928. na tzv. »batinaškom procesu« u Beogradu bio je od suda za zaštitu države među ostalim komunistima i skojevcima osuđen i Luka Marušić na godinu dana zatvora. Izdržao ga je u zloglasnoj beogradskoj Glavnjači i u požarevačkom zatvoru, a potom je bio šupiran u rodno mjesto Grižane uz ograničenu dozvolu kretanja.[18]

Dakako da je bio pod neprekidnom paskom režimskih žbirova, te mu je bio onemogućen bilo kakav politički rad. Nije mu bilo moguće povezati se s partijskim rukovodstvom u Sušaku, iako mu je prilikom izlaska iz zatvora od drugova bilo to obećano. U međuvremenu po po-

---

[13] Isto.
[14] Isto.
[15] Vinko Antić: n. d., str. 134.
[16] Luka Marušić: Zapis, CHRP, Rijeka,
[17] Isto.
[18] Isto.

vratku kući u Grižane nadošla je ubrzo i diktatura Pere Živkovića pa je ostao nepovezan bez ikakvih direktiva za rad, ali je kao komunist svoj politički rad nastavio prema vlastitoj ocjeni situacije i mogućnostima.[19]

Narod područja Grižane-Belgrad, nezadovoljan diktaturom Pere Živkovića i uopće političkim programima nenarodnih režima buržoaske vladavine stare Jugoslavije, priključivao se organizacijama Hrvatskog radničkog saveza (HRS) i Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS), tada jedinoj legalnoj stranci opozicije, pa su to činili i mnogobrojni simpatizeri Komunističke partije. Oni su pod maskom HSS-a pronalazili legalne forme rada, s ciljem okupljanja mladih i upoznavanja s naprednim idejama borbe radničke klase i njenih nastojanja.[20]

Utjecaj naprednih snaga na mase osjećao se na čitavom Vinodolskom području, pa tako i u Grižanima, unatoč strogo ilegalnom djelovanju komunista s jedne strane i stroge kontrole policije s druge strane. U tu svrhu policija je raspolagala popisom komunista s područja kotara Crikvenica, poimente njih 11, od kojih je na prvom mjestu bio upisan Luka Marušić iz Grižana.[21]

No unatoč tome djelovanje komunista u Grižanima nije prestalo. Naprotiv, došlo je do sve intenzivnije aktivnosti, posebno kada se uz već poznatog komunističkog protagonistu Luku Marušića od 1933. dalje pojavljuje i Bartol Petrović-Bariša. Kao student arhitekture u Pragu stupa u kontakt s naprednim revolucionarnim krugovima i postaje član KPJ. Zaslužan je za daljnji razvitak revolucionarne aktivnosti i u širenju marksističke ideologije u narodu na području Grižana i Belgrada. Njegova se aktivnost još kao studenta očitovala time što je, dolazeći na ferije u svoje rodno selo Marušići, donosio i organizirao raspačavanje ilegalne partijske štampe i usput se povezivao s određenim drugovima, vodeći diskusije o ideološkom uzdizanju, o političkoj situaciji itd. Štampa koju je tada donosio, kao »Proleter« i »Hrvatsk put«, bila je štampana u inozemstvu na finom pergamet-papiru, a donosio ju je u svom putnom kovčegu s dvostrukim dnom specijalno izrađenim za tu svrhu.[22]

Raspačavanje napredne štampe vršilo se putem strogo povjerljivih pojedinaca za koje se znalo da simpatiziraju komunističku partiju i progresivne ideje radničke klase. To se vrlo pozitivno odrazilo na daljnje jačanje i proširivanje klasne orijentacije i na njene ciljeve.[23]

Osjećajući opasnost prisutnosti i sve većih simpatija naroda prema Komunističkoj partiji, njenu programu i ciljevima, buržoasko-režimski vlastodršci, uz društva Jugosokola i Jugorasa, a uz pomoć ostalih reakcionarnih krugova iz redova HSS-a i katoličke crkve, 1934. osnivaju

---

[19] Isto.
[20] Bartol Petrović: Zapis, CHRP, Rijeka.
[21] Vinko Antić: n. d., str. 230—231.
[22] Ljubo Marušić: Zapis — sjećanja (kod autora).
[23] Isto.

u Grižanima i »Križarsko bratstvo«. Glavni zadatak bio mu je borba protiv komunizma.[24]

Komunisti su protiv te djelatnosti nastupali u početku taktikom uvjeravanja, tumačeći i ukazujući omladini socijalno porijeklo tih organizacija i mračne ciljeve kojima te organizacije teže.[25]

Ova aktivnost komunista s jedne strane i huškanje popova na komuniste s druge strane došla je do kulminacije naročito u razdoblju od 1936. do 1938. Tada je dolazilo i do fizičkog napada križara na grižanske komuniste. Tako su jedne nedjelje pod konac 1936. križari fizički napali na ulici Bartola Petrovića, Ludviga Hreljca i Luku Marušića.[26] I početkom 1938. uslijedio je napad križara na grižanske komuniste kada su brzim kontranapadom komunista križari hametice potučeni. To je ujedno bio moralni pad križara jer su tada mnogi uvidjeli da su simpatije naroda Grižana na sasvim drugoj strani, i križarstvo se raspalo.[27]

Krajem 1935. na inicijativu Bartola Petrovića u njegovoj kući u Marušićima organiziran je sastanak kojemu su prisustvovali: Ivan Franović iz sela Barci, Ivan Mužević-Luzarin iz sela Blaškovići i Ljubo Marušić iz Marušići. Prilikom održavanja toga sastanka Bartol Petrović im je izložio političku situaciju u zemlji i u svijetu, a zatim je govorio o ulozi KPJ, o načinu njezina rada, o zadacima, konspiraciji i o držanju pred klasnim neprijateljem. Na kraju sastanka priopćio je prisutnima da oni od tada sačinjavaju partijsku ćeliju. Kasnije su 5—6 puta sastanci ovih drugova održavani i kod Ivana Muževića-Luzarina u Blaškovićima.

Ovo je u stvari bila prva obnovljena partijska ćelija u Grižanima poslije donošenja Obznane.[28]

Putem Ivana Franovića koji je bio auto-taksist, ova se partijska organizacija povezala i s bribirskim komunistima Tomom Strizićem i Stipom Brozičevićem i surađivala sve do 1938.[29] Tada se i ona raspala odlaskom Ivana Muževića-Luzarina u Afriku, Ljuba Marušića u vojsku, a Ivan Franović je u međuvremenu obolio i umro.[30]

Na poticaj Bartola Petrovića posredovanjem Luke Marušića i Ivana Franovića održan je sastanak grižanskih i bribirskih komunista u Grižanima 11. studenog 1935. Prisustvovali su Tomo Strizić i Fabijan Antonić iz Bribira te Luka Marušić, Bartol Petrović i Ivan Franović iz Grižana. Bilo je govora o radu i međusobnom povezivanju partijske organizacije Grižana i Bribira, te su Fabijan Antonić i Ivan Franović bili određeni za vezu između ta dva mjesta.

---

[24] Bartol Petrović: Zapis, CHRP, Rijeka.
[25] Isto.
[26] Isto.
[27] Luka Marušić: Zapis, CHRP, Rijeka.
[28] Ljubo Marušić: Zapis (kod autora).
[29] Vinko Antić: n. d., str. 297.
[30] Ljubo Marušić: Zapis (kod autora).

Isto je tako potkraj 1935. uspostavljena veza i s partijskom organizacijom Selaca posredovanjem bribirskih komunista, tako da je sastanak komunista Grižana, Selaca i Bribira održan u Bribiru u krojačkoj radionici Tome Strizića. Tom su sastanku prisustvovali: Bartol Petrović i Ivan Franović iz Grižana, Vjekoslav Jeličić i Ive Jeličić-Tominčić iz Selaca te Tomo Strizić, Stjepan i Juraj Brozičević te Fabijan Antonić iz Bribira. Na tom sastanku izvršena je razmjena mišljenja i doneseni su zaključci o daljnjem jačanju partijskog rada i suradnje između ovih triju organizacija KPJ.[31]

Prema ocjeni komunista Selaca dolazak Bartola Petrovića iz Praga u Grižane 1935. značajan je u povijesti obnove partijskog rada u Vinodolu. On je naime bio direktno povezan s partijskom tehnikom u Pragu, pa je ova veza korištena za dobivanje ilegalnog partijskog materijala. To je znatno koristilo u razvitku revolucionarne aktivnosti partijskih organizacija na ovom području.[32]

Razvijanje sve jače suradnje u revolucionarnoj aktivnosti komunista Bribira, Selaca i Grižana uvjetovalo je i potrebu formiranja zajedničkog partijskog tijela za područje njihova djelovanja u svrhu daljnjeg proširivanja rada od zajedničkih partijskih interesa. U vezi s tim u siječnju 1936. održan je u Dragi-Bribir zajednički sastanak vinodolskih komunista. Prisustvovali su: Fabijan Antonić, Juraj Brozičević, Stjepan Brozičević, Tomo Strizić i Anica Strizić iz Bribira, Ivan Jeličić-Tominčić i Vjekoslav Jeličić-Jureško iz Selaca te Bartol Petrović i Ivan Franović iz Grižana. Petrović je na tom sastanku podnio izvještaj s direktivama dobivenim u Pragu o potrebi proširenja partijske djelatnosti i na druga mjesta, pa je na osnovi toga donesen zaključak da se osnuje komitet Partije koji je odmah i osnovan u sastavu: Fabijan Antonić, Stjepan Brozičević, Tomo Strizić, Ivan Jeličić-Tominčić, Vjekoslav Jeličić, Bartol Petrović i Ivan Franović. Za sekretara je izabran Vjekoslav Jeličić.[33]

Tokom 1937. grižanski napredni elementi na čelu s Lukom Marušićem i Stjepanom Crnićem iz sela Dolinci organiziraju tečaj esperanta u Grižanima. Predavači na tom tečaju bili su Stjepan Crnić i Ivan Papić iz sela Marušići. Papić je još 1921. bio stalan polaznik esperantskog tečaja u Zagrebu, koji se održavao u zgradi preparandije u Frankopanskoj ulici i trajao je oko tri mjeseca. Nakon toga prešao je na rad u grad Doboj u Bosni gdje se upoznao s vrsnim esperantistom Vojkovićem (imena mu se ne sjeća) i u konverzaciji s njim usavršavao je jezik esperanta. Odlaskom 1928. iz Doboja u Južnu Ameriku, koristeći se znanjem esperanta, stigao je u Urugvaj, u grad Montevideo, gdje se odmah zaposlio i postao stalan član esperantskog društva koje je tamo postojalo.[34]

---

[31] Vinko Antić: n. d., str. 298—299.
[32] Isto, str. 308—309.
[33] Isto.
[34] Ivan Papić: Zapis (kod autora).

Po povratku u domovinu 1936. prihvatio je inicijativu Stjepana Crnića i Luke Marušića da se pristupi organiziranju esperantskog tečaja. Tada je sugerirao Crniću i Marušiću da odmah poduzmu korake za dobivanje legalne dozvole vlasti za održanje tečaja, što su oni i učinili. Tečaj esperanta održavao se u gostionici Brnčić u Grižanima svakog dana po 2 sata u trajanju od oko mjesec dana s oko 30 polaznika, uglavnom omladinaca i simpatizera Partije, i to:

1. Ivan Mužević-Maržin, iz sela Bašunje
2. Mate Mužević-Maržin, iz sela Bašunje
3. Anton Barac, iz sela Barci
4. Blaž Barac, iz sela Barci
5. Ivan Barac-Tribaljski, iz sela Barci
6. Lukica Barac, iz sela Barci
7. Tomo Barac-Kumin, iz sela Barci
8. Ivan Blažičević, iz sela Barci
9. Stjepan Blažičević, iz sela Barci
10. Josip Franović, iz sela Barci
11. Mato Škiljan, iz sela Barci
12. Slavko Crnić,iz sela Dolinci
13. Zlatan Malinarić, iz sela Dolinci
14. Nikola Franović, iz sela Franovići
15. Tona Franović, iz sela Franovići
16. Josip Gašparović, iz sela Franovići
17. Ivan Jakovac, iz sela Grižane
18. Ivan Hreljac, iz sela Jelenčići
19. Ivan Barac-Ujčić, iz sela Kamenjak
20. Miro Barac-Pandurov, iz sela Marušići
21. Ivan Marušić-Bartolov, iz sela Marušići
22. Ivan Marušić-Božin, iz sela Marušići
23. Ljubo Marušić, iz sela Marušići
24. Mato Marušić-Božin, iz sela Marušići
25. Ivan Petrović, iz sela Marušići[35]

Uz već spomenute organizatore i predavače na esperanstvom tečaju u Grižanima, Papića i Crnića, veliku pomoć pružao im je Mate Mužević-Maržin oko tehničke pripreme i rada samog tečaja. On je bio napredniji polaznik tečaja jer je takav tečaj već prije pohađao u Zagrebu.

Politički uspjeh toga tečaja u Grižanima bio je dosta velik.[36]

Nadalje, 1938. spomenuti rukovodioci esperantskog tečaja na čelu s Lukom Marušićem pokušali su u Grižanima osnovati i narodnu čitaonicu. Održana je bila i skupština i izabran incijativni odbor. Toj su skupštini prisustvovali i predstavnici čitaonica u Crikvenici i Selcima Ivan Brozičević i Ivan Jeličić. Međutim, do otvaranja čitaonice u Grižanima nije došlo zbog provokatorskog istupanja nekih reakcionarnih

[35] Ivan Blažičević: Popis polaznika tečaja (kod autora).
[36] Ivan Papić: Zapis (kod autora).

elemenata iz organizacije HSS-a izjavama da se otvara komunistička čitaonica.[37]

Djelovanje komunista i njihov utjecaj na mase u Grižanima nije ostalo nezapaženo. Pojedini drugovi, povezani s naprednim elementima susjednih općina, na sastancima i u dogovoru s njima donosili su smjernice za daljnje izvršavanje zadataka na ovom području.

1940. bio je u Grižanima interniran još jedan revolucionar i komunist ovog kraja Drago Marušić. On je tada bio član CK KPH. Za vrijeme svoga boravka u rodnom kraju odmah se povezao s tamošnjim radničkim borcima Lukom Marušićem i drugim naprednim mještanima. Njima je mnogo pomogao svojim političkim objašnjavanjem situacije u zemlji i u svijetu te im je davao upute za njihov daljnji rad. Nakon oko dva mjeseca boravka u rodnom kraju, iako je mislio ostati nešto duže, bio je hitno pozvan u Zagreb radi prisustvovanja Petoj zemaljskoj konferenciji.[38]

U to vrijeme bilo je na privremenom radu u Zagrebu, Beogradu i drugim većim gradovima zemlje zaposleno više građevinskih i drugih radnika s područja Grižane-Belgrad. Oni su svojim političkim određenjem bili lijevo orijentirani i udruženi u članstvu URS-ovih sindikata i KPJ i borili su se za zaštitu prava radničke klase i njenih klasnih interesa. To su bili Slavko Blašković, Ivan Baretić-Zvrtanski, Vilim Barac, Ivan Hreljac, Jurica Knez, Tomo Mavrić, Bartol Petrović i Ivo Stipanović.

Prema tome radnički pokret u Grižanima-Belgradu imao je i svoju tradiciju. Proleteri ovih mjesta, ma gdje se nalazili na radu u staroj Jugoslaviji, bili su članovi ili simpatizeri KPJ. Takvi su dočekali i napadaj fašističkog okupatora na Jugoslaviju.

Kapitulacija stare Jugoslavije i fašistička okupacija zemlje 1941. zatekla je mnoge radnike još u Zagrebu, a neke još na vojnim vježbama.

Na proglas CK KPJ o potrebi pružanja otpora okupatoru s pozivom na oružani ustanak spremno su se odazvali pozivu. Vrativši se u rodni kraj, vrše pripreme za oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

I među Primorcima pripadnicima općine Grižane-Belgrad, koji su tokom ljeta 1941. još živjeli u Zagrebu, bio je formiran odbor za prikupljanje novčane i materijalne pomoći kao oružja, sanitetskog i drugog materijala, za vršenje agitacije i propagande za NOP. U tom su se odboru isticali aktivnošću drugovi Ivo Stipaničić i Ivan Baretić-Zvrtanski.[39]

Odmah poslije izbijanja rata 1941. CK KPH pod rukovodstvom Rada Končara pristupa u Karlovcu formiranju Vojnoga komiteta što su ga sačinjavali Ivo Marinković, Veco Holjevac i Bartol Petrović koji

---

[37] Luka Marušić: Zapis, CHRP, Rijeka.
[38] Isto.
[39] Ivan Baretić-Zvrtanski, Zapis, CHRP, Rijeka.

je tada službovao u DEP-u Karlovac. Bio je vrlo aktivan i dobro upućen u rad Partije oko pripremanja otpora i oružane borbe protiv okupatora i ustaša. K njemu je oko 15. svibnja 1941. došao u Karlovac Stjepan Brozičević-Kotorac, bribirski komunist, koga je poslao Tomo Strizić sa zadatkom dobivanja instrukcija za rad. Petrović je tada dao Brozičeviću ove smjernice Vojnoga komiteta za rad komunista na području Vinodola:

— Spriječiti odlazak našeg življa u ustaške vojne formacije ili u vojne formacije okupatora;

— Onemogućiti stvaranje proustaških i prookupatorskih organizacija;

— Skupljati oružje i municiju koja je ostala iz rasula jugoslavenske vojske i sve to sklanjati na sigurna mjesta;

— U slučaju bilo kakve akcije okupatora protiv komunista da se ugroženi povuku u šumu gdje ima pogodnih šumskih kućica, ali obvezno uspostaviti vezu s pozadinom.[40]

Tokom ljeta 1941. napušta Zagreb i Slavko Blašković rodom iz sela Blaškovići. On je u željezničkoj radionici na Trnjanskoj cesti br. 1 bio zaposlen kao strojobravar gdje je i izučavao zanat i 1938. postao član KPJ. Došavši u rodni kraj, odmah se povezuje s pojedinim ljudima, uključujući se u rad na prikupljanju oružja, municije i ostalog materijala te za odlazak u partizansku borbu u šumu.[41]

Koristeći se rasulom i dezorganizacijom nastalom po kapitulaciji stare jugoslavenske vojske, Drago Meleh rodom iz sela Kostelj-Gaj, nalazeći se na vojnoj vježbi u Delnicama, samostalno je uzeo kompletnu vojničku uniformu s puškom i spremio je kod svoje kuće. No u svibnju 1941. bio je ponovo pozvan na vojnu vježbu u domobransku vojsku u Delnice, i tada je odmah uspostavio kontakt s Juricom Knezom koji je već u Zagrebu bio primljen u članstvo KPJ. Susrevši se s njim u Delnicama, Meleh je od njega dobio zadatak da prikuplja iz vojnog skladišta municiju, ručne bombe, pokrivače i drugi materijal. Spremao ga je na dogovoreno mjesto odakle ga je Knez preuzimao i dopremao u blizinu rodnog sela Baretići, da bi nešto kasnije poslužilo kao naoružanje partizanskim borcima ovoga kraja protiv okupatora.[42]

U to se vrijeme nalazilo još mještana na vojnoj vježbi u Delnicama. Među njima je bio i Ivan Baretić-Zvrtanski. Oni su kao skladištari ili zamjenici iskoristili mogućnost ilegalnog uzimanja i iznošenja oružja i municije. To su činili najprije samostalno, a kasnije organizirano jer su se prethodno povezali i uspostavili kontakte s pojedinim revolucionarima i organizatorima ustanka, izvršavajući od njih primljene zadatke. Tako je Ivan Baretić, povezavši se s naprednom obitelji Josipa Šnajdera u Delnicama, kod njih sakrivao uzete puščane metke, a zatim

---

[40] Vinka Antić: n. d., str. 534.
[41] Ivan Baretić-Zvrtanski: Zapis, CHRP, Rijeka.
[42] Drago Meleh: Zapis (kod autora).

ih je odlaskom preko nedjelje kući od njih uzimao, prenosio u Grižane i predavao Slavku Blaškoviću, već spomenutom aktivisti NOB-e u ovom kraju.[43]

Međutim, pojedinačna aktivnost i politički rad na povezivanju širokih narodnih slojeva i uključivanje u rad na podizanju općeg narodnog ustanka već u prvim počecima tražila je ujedinjenje osnivanjem jedinstvenog političkog rukovodstva za područje Grižane-Belgrad. Bilo je to potrebno nakon osnivanja Bribirskog partizanskog logora na Viševici. Partijsko rukovodstvo toga logora svoju je aktivnost tada usmjerilo na uspostavljanje daljnjih veza s mjestima u Vinodolu osnivanjem partijskih organizacija. Za uspostavljanje veze s Grižanima bio je zadužen Blaž Kalafatić. Došavši s Viševice u pozadinu, on je poslao omladinca Josipa Mršana iz Bribira u Grižane s porukom Matu Saftiću. Ugovoren je sastanak do kojega je došlo već sutradan, tj. oko 20. kolovoza 1941, u selu Dragaljinu u Bribiru.

O toku razgovora s Blažom Kalafatićem i o dobivenim uputama o pokretanju borbe, sakupljanju hrane i najnužnijih potrepština te o agitaciji među omladinom da se ne prijavljuje u ustaške omladinske organizacije, Mate Saftić je odmah obavijestio Tomu Mavrića u Grižanima.

U vezi s tim održan je krajem kolovoza 1941. u Crikvenici na obali sastanak kojemu su iz Grižana prisustvovali Tomo Mavrić, Ivan Hreljac i Mate Saftić te iz Selaca Mate Kršul-Mali koji im je izložio opće prilike i nastalu političku situaciju, a potom i potrebu organiziranja općeg ustanka i oružane borbe protiv akupatora. Tako razgovarajući krenuli su šetnjom vinodolskom cestom izvan grada prema Grižanima i po izlasku izvan Crikvenice na rastanku priopćio im je Kršul da oni od sada čine jezgru partijske organizacije i postavio im je zadatak da oforme partijsku organizaciju za područje Grižane-Belgrad.[44]

Tako je prvom polovicom rujna- vjerojatno oko 6. rujna 1941, na inicijativu Tome Mavrića održan sastanak komunista s područja Grižane-Belgrad, na mjestu zvanom Kučina, ispod sela Mavrići. Tada je oformljena partijska organizacija za područje Grižane-Belgrad u ovom sastavu:

1. Tomo Mavrić kao sekretar, te
2. Ivan Hreljac,
3. Mate Saftić,
4. Slavko Blašković i
5. Drago Meleh članovi.

Ostalo je, međutim, nejasno kako se u ovom partijskom sastavu nije našao i Luka Marušić čija je revolucionarna aktivnost već istak-

---

[43] Ivan Baretić-Zvrtanski: Zapis, CHRP, Rijeka.

[44] Vinko Antić: n. d., str. 563. (Ovdje navedeni podaci o sastavu partijske organizacije ne poklapaju se s navodom u zapisu Draga Meleha — opaska autora.)

nuta, pa se to može objasniti jedino zbog bolesti (bolovao je od rahitisa nogu) nije mogao tada prisustvovati sastanku.

Na ovom prvom sastanku prisutni članovi partijske organizacije razmatrali su političku situaciju u svijetu i kod nas, te je na kraju sastanka svaki pojedinačno dobio konkretne zadatke za rad. Prvi zadatak bio je prikupljanje oružja, municije, lijekova, materijalne i novčane pomoći, pisanje parola, bacanje letaka i raspačavanje partizanske štampe.[45]

Polovicom listopada 1941. iz Karlovca odlazi Bartol Petrović, izbjegavši hapšenje i zajedno sa ženom Zdenkom i bratom Ivanom dolazi u rodno selo Marušići. Odmah stupa u kontakt s Lukom Marušićem i putem njega s rukovodstvom Bribirskog partizanskog logora na Viševici kamo već 18. listopada 1941. odlazi Bartol Petrović, a tri dana kasnije i žena mu Zdenka i brat Ivan.

Tako su navedena trojica članova obitelji Bartola Petrovića postali prvi partizanski borci s područja Grižane-Belgrad u partizanskom logoru na Viševici.

Tokom studenog i prosinca 1941. u partizanski logor na Kušac-Stapicu došlo je pet boraca s područja Grižane-Belgrad, i to:

1. Mihovil Marušić, iz sela Marušići
2. Ljubo Marušić, iz sela Marušići
3. Ivan Marušić-Božin, iz sela Marušići
4. Mihovil Barac, iz sela Barci i
5. Slavko Blašković, iz Blaškovići.[46]

Prema tome, u sastavu Bribirskog partizanskog logora na Viševici nalazilo se u toku 1941. s područja Grižane-Belgrad ukupno osam boraca, a u razdoblju od 2. siječnja 1942. do 8. ožujka 1942, tj. do formiranja zasebnog Grižanskog partizanskog logora, bila su još petorica boraca u partizanskom logoru na Stapicu s područja Grižane-Belgrad, i to:

1. Nikola Barac, iz Kamenjaka,
2. Andre Matić, iz Ričine,
3. Mihovil Mužević, iz Blaškovići,
4. Mate Saftić iz Saftići i
5. Joško Sobol iz Grižana.

Dakle, sveukupno 13 boraca.

Politička aktivnost partijske organizacije na području Grižane-Belgrad odvijala se tokom 1941. uglavnom pojedinačnim kontaktiranjem. Sastanci organizacije kao cjeline bili su rjeđi s obzirom na uvjete rada uslijed razdvojenosti prostranog terena Grižane-Belgrad gdje je u mjestu Grižane bila stacionirana talijanska vojna jedinica, pa je komuniciranje između dva područja bilo veoma otežano.[47] Iz toga razloga, a i

---

[45] Drago Meleh: Zapis (kod autora).
[46] Mjesni odbor SUBNOR-a Grižane: Spisak boraca (kod autora).
[47] Drago Meleh: Zapis (kod autora).

zbog odlaska pojedinih članova u partizanske redove, partijska organizacija Grižane-Belgrad morala je koncem 1941. mijenjati i svoj sastav i izvršiti reorganizaciju formiranjem posebne partijske organizacije za svako područje. Tako je koncem 1941. za područje Grižana formirana partijska organizacija u sastavu Tomo Mavrić, sekretar, te učlanovi Ivan Hreljac, Mate Saftić, Luka Marušić i Mate Mavrić-Katnar kao kandidat.[48]

Za područje Belgrada partijska organizacija imala je slijedeći sastav: Jurica Knez, sekretar, te članovi Drago Meleh, Vilim Barac, Franjo Baričević i Ivica Gašparović-Gašo.[49]

Svoju aktivnost ove su partijske organizacije koncem 1941. pojačale i održavanjem svojih veza s Odborom Primoraca u Zagrebu, i to po više linija, putem svojih članova i simpatizera, a sa specijalnim zadatkom preuzimanja novčanih priloga, hrane, sanitetskog i drugog materijala i donošenja u Primorje za naše borce u šumi. Izvršavanje ovoga zadatka iziskivalo je i dosta rizika jer je ustaška vlast brojnim aparatom kontrolirala sav promet i putnike, pa je često bila potrebna najveća opreznost i snalaženje da bi se izbjegla sumnja svrhe prenošenja ove robe. Na jednoj takvoj vezi s Odborom Primoraca u Zagrebu bio je i Ivan Baretić-Zvrtanski.[50]

Opće raspoloženje naroda ovoga kraja prema NOB-i odrazilo se i na uspješniji rad partijske organizacije u pozadini osnivanjem i uključivanjem u izvršavanje borbenih zadataka i drugih oblika suradnje ostalih antifašističkih organizacija: SKOJ-a, Saveza mlade generacije, AFŽ-a i konačno NOO-a kao nosioca cjelokupne vlasti naroda ovoga područja. Tako je već koncem 1941. uz partijsku organizaciju značajnu ulogu u političkom djelovanju i razvitku općeg narodnog ustanka na području Grižane-Belgrad odigrala i organizacija SKOJ-a. Formirane su također dvije grupe od kojih je skojevskom grupom na području Grižana rukovodio Mate Saftić, a organizacijom SKOJ-a na području Belgrada Ivica Gašparović-Gašo.[51]

Isto se tako već na samom početku 1942. pristupilo formiranju organizacija Saveza mlade generacije na oba područja. U njoj je bila obuhvaćena gotovo sva muška i ženska omladina, a ona se u nizu svojih akcija oslanjala na skojevsku organizaciju. Ova masovna organizacija bila je ne samo od velike pomoći partijskoj organizaciji u snabdijevanju partizanskih boraca u šumi već je svojim borbenim akcijama u pozadini bila snažan faktor uspjeha daljnjeg razvitka borbe protiv okupatora. Omladina je noću pisala parole, raznosila letke i štampu ubacivanjem čak i u neprijateljske garnizone te tako vršila i neosporan utjecaj na otupljivanje borbenog morala talijanskih vojnika

[48] Luka Marušić: Zapis, CHRP, Rijeka.
[49] Drago Meleh: Zapis (kod autora).
[50] Ivan Baretić-Zvrtanski: Zapis, CHRP, Rijeka.
[51] Ivan Baretić-Vrančina: Zapis, CHRP, Rijeka.
[52] Mate Malinarić: Zapis, CHRP, Rijeka.

u garnizonu Grižane. Putem skojevske organizacije uspostavljena je i direktna veza s nekim antifašistički raspoloženim vojnicima talijanskog garnizona u Grižanima i putem njih dobivane sve obavijesti o stanju ljudstva, o planovima akcija neprijatelja te dobava puščane i mitraljeske municije, pa i ručnih bombi partizanima.[52]

Uz skojevsku organizaciju i organizaciju Saveza mlade generacije već početkom 1942. formirana je i organizacija AFŽ-a. Ona je na širokoj osnovi okupljala žene s oba područja Grižana i Belgrada. Bilo je, međutim, žena koje su još 1941. individualno održavale veze s pojedinim prvoborcima na oba područja, kao što su Mica Blašković-Tićac, Mica Gašparović-Mužević, Mica Golac-Šišićeva i druge, ali u prvom odboru AFŽ-a za područje Belgrad bile su članice: Viktorija Meleh, Barica Balas, Anica Mužević-Maržinova, Mara Golac-Šišićeva i Mica Karlić-Osipina. Konstituantni sastanak toga odbora AFŽ-a održan je u selu Kostelj-Gaju kbr. 63. Te su se žene osobito isticale aktivnošću u sabirnim akcijama hrane, u pletenju čarapa za borce i vodile su brigu oko mobilizacije ostalih žena za prijenos razne robe putovima Lučca i Klamaruše partizanima.[53]

Na području Grižana još su se tokom 1941. isticale svojom aktivnošću u radu za NOP Ana Petrović, Pavica Marušić, Eva Maćešić i Kata Mavrić. To je bila rodbinska i susjedska povezanost s NOB-om.

Na području Grižana u šumarku ispod sela Mavrići osnovan je 1. veljače 1942. Kotarski komitet SKOJ-a za Crikvenicu u ovom sastavu: Mate Saftić, sekretar, te članovi Ivan Baretić-Vrančina, Dušan Cvetić i Valentin Lončarić. Nije slučajno da je baš ovaj teren bio određen za sastanak i osnivanje KK SKOJ-a. To očigledno potvrđuje povjerenje u narod ovoga kraja i u vezi s tim sigurnost od bilo kakva iznenađenja neprijatelja.[54]

Opće antifašističko raspoloženje cjelokupnog naroda područja Grižane-Belgrad i uključivanje najširih narodnih slojeva u NOP odrazilo se u organiziranju akcija pomoći. Tako se već početkom 1942. sakuplja hrana, odjela i obuća po svim selima grižansko-belgradskoga kraja za partizanske borce u šumi. U tim akcijama bio je udio naroda iznad svakog očekivanja, te nije bilo kuće koja nije sudjelovala svojim doprinosom. Čak je bilo slučajeva prigovora ljudi koji su možda sticajem okolnosti mimoiđeni, a izrazili su želju da i oni dadu svoj doprinos.

To je bila veoma značajna akcija ne samo u ekonomskom već i u političkom pogledu na terenu. Naime, toj akciji prethodila je i mobilizacija i odlazak većeg broja novih boraca u partizanske redove. Kako su baš u to vrijeme ustaške vlasti vršile mobilizaciju određenih godišta za domobranstvo putem redovnih poziva, partijska organizacija vršila je agitaciju za neodazivanje u domobranstvo, već za odlazak u borbene partizanske redove. U tome je naišla na punu pomoć. Nastalo

---

[53] Barica Balas: Zapis, CHRP, Rijeka.
[54] Ivan Baretić-Vrančina: Zapis, CHRP, Rijeka.

je masovno cijepanje poziva ili njihovo vraćanje s motivacijom da se pozvani ne nalazi kod kuće. Najveći broj ovih ljudi otišao je tada u partizane.[55]

Tako je 8. ožujka 1942. i formiran Grižanski partizanski logor. Lociran je u predjelu zvanom Krč u jednoj od tamošnjih nastambi. U taj logor prešla su tada sva trinaestorica spomenutih boraca s područja Grižane-Belgrad koji su se do tada nalazili u sastavu Bribirskog partizanskog logora, a iz pozadine došao je istog dana u Grižanski partizanski logor još 21 borac, i to:

1. Anton Barac, iz sela Barci
2. Lukica Barac, iz sela Barci
3. Tomo Barac, iz sela Barci
4. Drago Blažičević, iz sela Barci
5. Ivan Blažičević, iz sela Barci
6. Josip Blažičević, iz sela Barci
7. Stjepan Bolješić, iz sela Barci
8. Josip Franović, iz sela Barci
9. Stjepan Crnić, iz sela Šarari
10. Grgo Blašković, iz sela Antovo
11. Zvonko Hreljac, iz sela Antovo
12. Nikola Karlić, iz sela Antovo
13. Stjepan Golac, iz sela Kostelj
14. Ivan Gašparović-Gašo, iz sela Kostelj
15. Srećko Kalinić, iz sela Blaškovići
16. Mate Mavrić, iz sela Mavrići
17. Mate Mavrić-Bunčar, iz sela Mavrići
18. Mate Mavrić-Katnar, iz sela Mavrići
19. Tomo Mavrić, iz sela Mavrići
20. Branko Mužević, iz sela Bašunje
21. Ivan Pavlić, iz sela Bašunje[56]

Grižanski partizanski logor imao je u času formiranja ukupno 34 borca, nakon čega je prešao u sastav formiranog bataljona »Matija Gubec« kao njegova 3. četa.

Prvi komandir Grižanskog logora, odnosno grižanske čete bio je Slavko Blašković, a komesar Mate Saftić.

Po ocjeni političkog rukovodstva nakon formiranja Grižanskog logora i priliva sve većeg broja novih boraca nametnuo se zahtjev za još čvršće povezivanje s pozadinom i za formiranje NOO-a kao stalnih organa u pozadini za vođenje brige o snabdijevanju boraca u šumi hranom i drugim potrebnim materijalom.

Pristupilo se pripremama za formiranje NOO-a. Bilo je odlučeno da se mjesto jedinstvenog Općinskog NOO-a Grižane-Belgrad iz istih

---

[55] Ivan Baretić-Zvrtanski: Zapis, CHRP, Rijeka.
[56] Mjesni odbor SUBNOR-a Grižane: Popis boraca (kod autora).

razloga zbog kojih su bile formirane i dvije partijske organizacije, osnuju dva rajonska NOO-a, tj. po jedan za svako područje, a oba s kompentencijama Općinskog NOO-a.

Tako je 19. ožujka 1942. u selu Kostelj-Gaj u kući Dragana Meleha službeno osnovan prvi Rajonski NOO Belgrad u prisutnosti predstavnika partijskog rukovodstva Jurice Kneza i Draga Meleha. U sastav toga prvog RNOO-a izabrani su: Šimun Marušić-Bradica, poznati revolucionar i član KPJ od 1920, kao predsjednik, Juraj Pelić, tajnik te članovi Nikola Meleh, Jure Meleh, Marica Golac i Drago Meleh kao predstavnik partijske organizacije.[57]

Rajonski NOO Grižane formiran je nešto kasnije u sastavu: Mihovil Marušić-Mljekar, predsjednik, Luka Marušić, tajnik, te Šimun Marušić, Mate Marušić, Ivan Barac-Savić i Anton Šarar kao članovi.[58]

Ovi su rajonski NOO-i ubrzo postali nosioci cjelokupne narodne vlasti na svom području, uživajući potpuno povjerenje naroda. Vršili su uz ostalo i mobilizaciju novih boraca za NOV putem sastavljanja popisa obveznika sposobnih za borače jedinice i upućivali ih u borački sastav.[59]

Pod rukovodstvom tih RNOO-a Grižana i Belgrada pristupilo se i formiranju seoskih NOO-a. Oni su obuhvaćali sve stanovništvo svojih sela i rješavali sve zadatke dobivene od RNOO-a. Tako je već u to vrijeme bila uspostavljena čvrsta veza između fronte i pozadine.

Radi lakše koordinacije rada i prijenosa zadataka na spomenute NOO-e došlo je na području Grižana travnja 1942. do formiranja dviju partijskih ćelija. Sekretar ćelije broj 1 bio je Augustin Mavrić i članovi Miho Marušić i Ivan Tulić, a sekretar ćelije broj 2 Mate Marušić te članovi Anton Šarar i Ivan Barac-Guštin.[60]

Aktivnost svih spomenutih organizacija pod rukovodstvom partijske organizacije Grižane-Belgrad odrazila se u uspješnom povezivanju s organizacijama susjednih općina Triblja, Drivenika, Crikvenice i Selaca. Posebno je bilo važno povezivanje s organizacijom Dramlja preko koje se uspostavila direktna veza s otokom Krkom i s ostalim otocima. Tom vezom preko Dramlja omogućen je prijelaz partizana i političkih aktivista iz šume preko belgradskog područja kroz selo Stranče preko brda, gdje je dramaljska organizacija vršila prihvat i organizaciju prijevoza morem na Krk i obratno. Tom veoma značajnom vezom vršen je i prijelaz boraca s otoka i prijenos hrane i ostalog materijala za partizane. To je omogućilo i sve jači priliv novih boraca s otoka u partizanske borače jedinice. Ova stalna veza s otocima preko belgradskog područja s Dramljem, unatoč stalnoj prisutnosti i kontroli terena od neprijateljskih snaga, a zahvaljujući odanosti cjelokupnog stanovništva i suradnji s NOP-om, nije kompromitirana sve do oslobođenja, iako

---

[57] Drago Meleh: Zapis (kod autora).
[58] Šime Marušić: Zapis, CHRP, Rijeka.
[59] Ivan Baretić-Zvrtanski: Zapis, CHRP, Rijeka.
[60] Mate Marušić: Zapis, CHRP, Rijeka.

je ponekad u prenošenju materijala ovim putem za partizane bilo u konvoju aktivirano i po 200 žena i omladine s obaju područja. Na dužnosti predvodnika konvoja s dramaljske strane bio je veoma snalažljiv i pouzdan Rude Pilaš.

Pod rukovodstvom skojevske organizacije izvršena je u travnju 1942. i diverzantska akcija u pozadini piljenjem i uništenjem telefonskih stupova u dužini od preko 2 km na potezu Crikvenica — Tribalj, a isto tako uništenje izolatora kojim je izazvan prekid električne struje. Zbog toga je fašistički okupator poduzeo represalije protiv civilnog stanovništva pozadine odnošenjem pila i sjekira, vršeći i ostale pretrage po kućama belgradskih sela. Tom su prilikom u selu Baretići uhapsili Stipa Balasa i Juricu Kneza koje su odveli do crkve u Belgradu gdje su ih tukli i mučili, napose Juricu Kneza koga su okrvavljenog vješali o konop crkvenog zvona da bi od njega iznudili priznanje suradnje s partizanima. Međutim, drugovi su to sve izdržali, ne izdavši nikoga, pa su na temelju njihova dobra držanja pušteni kući kao nevini.

Neposredno poslije toga Jurica Knez po odluci OK KPH za Hrvatsko primorje odlazi u šumu gdje preuzima dužnost sekretara KK KPH Crikvenica. Istovremeno napušta teren i Ivan Baretić-Zvrtanski koji je postavljen na dužnost zamjenika komesara u Grižanskoj četi.[61]

Dotadašnji sekretar KK KPH Crikvenica Tomo Mavrić po odluci OK KPH za Hrvatsko primorje, a u svrhu povezivanja s Gorskim kotarom i Drežnicom te radi potrebe političkih kadrova u vojnim jedinicama, odlazi na dužnost komesara bataljona »Marko Trbović«. Na toj je dužnosti bio kraće vrijeme i ponovo se vratio na dužnost sekretara KK KPH Crikvenica, a Jurica Knez je u međuvremenu postao član OK KPH za Hrvatsko primorje.[62]

Poslije neprijateljske ofanzive u svibnju 1942. došlo je do promjene komandnog kadra u Grižanskoj četi. Dodadašnji komandir Slavko Blašković prekomandiran je u sastav formiranog diverzantskog minerskog voda, a Mate Saftić na dužnost člana OK SKOJ-a za Hrvatsko primorje.

Dužnost komandira Grižanske čete preuzeo je tada Ivan Muževi-ć-Maržin, a dužnost komesara čete Ivan Stipaničić.[63]

Poslije prvih uspjeha 1941. NOP je u Grižanima i Belgradu početkom 1942. nošen idejom sveopćeg narodnog ustanka za borbu protiv fašističkog okupatora, ubrzo nakon osnivanja grižanskog partizanskog logora pokrenuo akciju popunjenja njegovih borbenih redova prilivom novih partizanskih boraca. Tako je i ovo područje pridonijelo stvaranju borbenih vojnih formacija koje su ubrzo postale udarna snaga spremna da se uspješno bori protiv mrskog fašističkog okupatora za oslobođenje zemlje.

---

[61] Ivan Baretić-Zvrtanski: Zapis, CHRP, Rijeka.
[62] Isto.
[63] Isto.